

Personligt | 2

Anekdoter och konspirationer.

Artiklar ur *Captus Tidning*

av

Torbjörn Kvist

**CAPTUS
TIDNING**

Innehåll

Förord Adam Nelvin	sid 3
Fyllskallarnas sammansvärjning	sid 4
American Brawl	sid 6
Crimson Paradise	sid 8
Ondskans logistik	sid 10
Trivial Pursuit	sid 13
Ondskans attribut - ett bortglömt hundraårsjubileum	sid 14
Aktiebolaget Gulag	sid 17

Den här häftet samlar sju texter av Torbjörn Kvist som tidigare publicerats i *Captus Tidning*. Texterna har sammanställts av Adam Nelvin.

Captus Tidning är en borgerlig nättidskrift med fokus på idé- och dagspolitisk debatt, kultur och media. Tidskriften ges ut av den frihetliga tankesmedjan Captus. Tankesmedjan Captus arbetar med opinionsbildning för allmänborgerliga idéer, såsom sänkta skatter, en stark rättstat, fria marknader och privat drift av skola och sjukvård.

www.captustidning.se
www.captus.nu

© Captus AB 2005-2007. Alla rättigheter reserverade.

Förord

Adam Nelvin

Bäste/bästa läsare,

De flesta författarskap kretsar kring några teman, som ligger författaren varmt om hjärtat. Och det gäller i samma uträkning för kolumnister, essäister och berättare, alla som skriver personligt och om vad de vill. I sina texter återkommer Torbjörn Kvist ofta till Riga. Han levde där en tid, arbetade med TV- och filmproduktion. Film är ett annat återkommande tema, liksom Sovjetterrorn som plågade Lettland under många år. Politiskt märks ett engagemang för den skapande människan, vars initiativkraft hålls tillbaka av politisk korrekthet, svågerkultur och jantelag.

Det målande språket avslöjar en litterär ambition, kanske inspirerad av John Milius, den brillianta manusförfattaren (operationen som ledde till tillfångatagandet av Saddam Hussein hämtade sitt namn från en av hans filmer). Kvist beskriver honom som sin "musa", efter de grekiska gudinnorna. Filmmanus är en viktig inspirationskälla, berättar han: "Att skriva är att leva, film gör livet värt att framhärda och det skrivna ordet är halva filmen."

Kvists texter har andra utmärkande drag. Anekdoterna, det intima angreppssättet, de långa meningarna fyllda med kommatecken som talar om ett högt arbetstempo. De saknar helt en mästrande ton, de förmedlar inga fullständiga sanningar. Det är den lilla historien som står i centrum. Kvist skriver personligt, och alltid "underifrån".

Som alla skribenter vars texter lockar till läsning har Kvists sin egen "stil". I det

här häftet har vi samlat sju texter, som vi tycker är representativa för den.

Trevlig läsning!

Fyllskallarnas sammansvärjning

Få se nu, var det Kalle Marx, eller kanske Karl Anka?

Det var inte alltid så enkelt när man växte upp med både den vildvuxne kommunistfadern och den halvnakne ankan som närstående litterära realiteter. Är inte helt säker på vem jag lärde mig först. Det kan ha varit Marx, men länge trodde jag att Karl var besläktad med de tre surrealistiska bröderna på TV, en riktigt tråkig brorsa till Chico, Harpo och Groucho (plus Gummo och Zeppo). Karl var aldrig med och lekte utan satt hemma och möglade med böckerna, skickade istället polaren Engels, en riktig kul prick på krogen. Fast Kalle Anka var min favorit, har alltid uppskattat koleriska karaktärer.

Karl Marx var nästan magisk i min barndom. Han huserade i en garderob bakom kappor och rockar, stående på en kartong. Om enbart ljuset från hallen fungerade som illumination in i garderoben och man hastigt drog isär kläderna var effekten på intet ont anande kamrater enastående chockartad, som ett svart – förlåt, rött Narnia. Där var han, den vildvuxne, stirrande ut på oss arbetets söner med bestämd blick bakom tavlans glas. Så, blir det någon revolution någon gång, jämrans snorhyvlar? Fast på engelska då, eller tyska...

Jag tillhör den sista generationen som upplevde det gamla, riktiga brukssamhället. Jag växte upp i skuggan av en sulfitfabrik och tycker fortfarande att det luktar härligt. Efter att ha flyttat till ett nytt bruk ringde morsan till bolagskontoret och klagade på att det enbart fanns tre plattor på spisen i den nya lägenheten, mot

normalt fyra. Den ansvarige personen, för övrigt disponentens hustru, svarade uppbragt: ”Men kära fru Kvist, er man är maskinförare, fyra plattor är till för lägst skiftbasar.” Ord och inga visor i en sjuk era.

Så, det var många kommunister hos oss? Jo, men det var inte så enkelt. Brukets kommunister var illa sedda, av alla, oavsett partitillhörighet, så var det alltid. Men hos oss hade VPK tagit kontrollen över fackklubben så det var ganska kört i den inbördes hatsvängen i socialismens annaler. Ordförande var truckförare på lackhartsen och kallades ”Lill-hoffa”. Jag hade ett gott öga till hans dotter i skolan.

På LO-borgen i Stockholm gnisslade man tänder och förbannade dessa ogudaktiga norrlänningar, för att inte tala om finnarna. Vi var stora barnskaror och slagsmålsgränsen gick mellan svenskar och finnar, ungefär. När VM i ishockey gick på TV: n tog även vi på suspensioarer för att undvika tasksparkar från Pellikka, Vounolahti och de hemska bröderna Raanta. Arbetarklassens rasism är stor och absolut färgblind, den innefattar allt och alla.

Att ha en fackklubb styrd av VPK var en stor grej, gubbarna ryste av ungdomlig busighet – okay, revolutionisk då. ”Där fick de, de korrupta djävlarerna”. Gubbarna knöt nävarna och tog sig en bläcka, de var de riktiga kommunisterna, revolutionens stormtrupper, räkenskapens dagar skall komma och då skall fackets överhet hänga där jämte kapitalets potentater. Min respekt för dessa hårda män var enorm, de hatade 68-rörelsen och dess fjompiga velourklädda rödvinsboljsevism. Vi barn

lekte ofta demonstranter och polis och de större barnen var alltid polisen och jävlar vad prygel det långhåriga avskrädet fick. Det var förvirrade tider.

”Lill-Hoffa” behövde mycket råg i ryggen för att stå emot Stockholms socialdemokratiska trakasserier så det anordnades ibland moraliskt uppbyggande möten som framåt småtimmarna liknade veritabla ryska fylleslag. Vodkan var en del av det revolutionära konceptet, som i slaget vid Stalingrad när vodkan hamnade på nummer två på den ryska prioritetslistan, efter ammunitionen. Mer än 20 år senare skulle jag själv delta i äkta ryska fylleslag, särskilt ett par av dessa så kallade drinkarhelgerna som intellektuella ryssar hängav sig till. Att vara intellektuell i arbetarnas paradiset var en sådan abnormitet att de ibland måste dricka sig blinda en hel helg för att uthärda, omhändertagna av släktingar och vänner som torkade upp deras spyor och lyssnade på deras klagan.

Att vara en liten grabb och glosögt lyssna och titta på dessa kommunistmöten var otroligt häftigt. Gubbarna diskuterade

socialistiska hemligheter och husplaner om vartannat, allt medan de blev så fulla att det blev komiskt. Vid ett tillfälle tog en gubbe min barndoms anekdotpris genom att ragla fram till mig med den himmelska sanningen seglande i blicken. Jag hade aldrig sett honom förut och när han grep mina axlar och kysste båda mina kinder blev jag alldeles skräckslagen, men innan jag hann skrika backade han på ostadiga ben och drog fram en tummad färgglad papperslapp ur en märkbart platt plånbok. Idag förstår jag att det var en rubelsedel, gubben hade tydligen varit där borta i paradiset. Han höll upp sedeln framför mitt ansikte och sludrade: ”Det här du, grabbhalva, det här är framtidens världsvaluta”.

Den här historien brukade dra ner gapskratten och applådåskorna i Riga, Vilnius och Moskva och garantera mig gratis sprit under resten av kvällen.

Inte undra på att jag ännu betraktar kommunister som lallande druckna.

Krossa systembolagets förbannade monopol.

American Brawl

Få människor kommer ihåg det här idag men samtidigt som Operation Desert Storm nådde sin konklusion 1991 drabbades Bangladesh av en av de värsta översvämningarna i mannaminne. Bangladesh drabbas ofta av översvämningar, samtliga placerar katastrofen i New Orleans i bakvattnet, men också oändligt mycket mindre cover i världspresen. Men den här gången var det som förbålt.

Jag känner till detta därför att en god vän till mig, som varit pilot på SAS i många år, befann sig på plats, utlånad till ett indiskt flygbolag och stationerad i Madras. Katastrofen var ett faktum, miljoner hektar stod under vatten, ytterligare miljoner människor på flykt, dödstalen slog rekord per timme, risken för pandemi var överhängande. Min vän omdirigerades från kommersiell trafik till att flyga regeringstjänstemän till när och fjärran. Det låg panik i luften, skräcken syntes i blicken hos de allra striktaste digniteterna.

FN stod handfallna och någon vände sig till USA, eller om det nu var tvärtom. Hur som helst, Vita Huset under ledning av George Bush senior omdirigerade den del av den amerikanska stillahavsflottan som just då stävade över Indiska oceanen på väg hem från utövat värv i Persiska gulfen. Det var vad man skulle kalla en högst ovanlig åtgärd, särskilt då USA presenterar en mycket hård brasklapp till världssamfundet. Man sa att om amerikansk militär skulle ställas till förfogande fick FN helt enkelt finna sig i att stå åtsidan. Detta var en amerikansk angelägenhet, så håll er undan.

Det blev givetvis ett ramaskri, kritikerna gick i taket, fanns det då ingen råge på amerikansk arrogans, först storkrig och nu imperialistisk biståndspolitik som en ros av marsipan överst på tårtan. USA håller FN som gisslan sa man. Det var som om USA tryckte in ett spetsigt finger i ögat på världssamfundet och menade att om vi skall ställa våra överväldigande resurser till ert förfogande då får ni nog acceptera att vi har rätt att bestämma över dem. Det var en maktdemonstration, kanske inte så bombastiskt och massmedialt som Gulfkriget, men minst lika påtaglig.

För min vän piloten blev det bråda dagar, han satt i cockpiten nästan dygnet runt. Men det han upplevde var något alldeles häpnadsväckande. Från det att amerikanska flottan landsteg på de vattensjuka vidderna skedde förändringarna från dag till dag. Plötsligt gick det att landa på flygfält som tidigare varit täckta av vatten, från luften kunde man se hur formliga städer av tält växt upp ur jorden, hur flottans ingenjörer dikade ut hundratusentals hektar land, hur flyktingströmmarna plötsligt fick ett mål. Den amerikanska flottan ställde två hundra läkare till Bangladesh förfogande, man vaccinerade kanske en miljon barn, födde desto fler människor med tre mål om dagen, man renade miljoner och åter miljoner ton sump till perfekt dricksvatten.

I min väns flygplan satt regeringstjänstemännen och gapade med tårade ögon, de hade aldrig sett maken tidigare. En minister sa att det var som om en gigantisk hand kommit ner från himlen och lyft upp oss, borstat av våra leriga kläder

och klappat oss i ryggen med ett förtroendeingivande: "You´r okay." Katastrofen var avvärd på rekordtid och jag betvivlar att människorna i Bangladesh har glömt det här som resten av världen valt att göra.

Så kom det sig att min vän piloten satt och pustade ut med sin kollega i en slitet gammal flygplats utanför Madras. Där fanns även en hel del andra piloter, civila som militära. I den dåligt tempererade lokalen träder så ett antal höga amerikanska officerare anförda av en amiral in. De var alla piloter, tillhörande de betydande enheter som låg på sina hangarfartyg ute på redde. Amiralen var chef för alla dessa flygstyrkor. Med ens började alla i rummet utbyta gamla flyghistorier, för det är nämligen så med piloter att oavsett om man är civil eller militär, trafikflygare eller amiral, sär är man först och främst pilot, en av de starkaste internationella yrkeskårerna i världen. Stämningen var avslappnad, amiralen sköt upp sin skärmmössa i

pannan och delade roat med sig av de mest triviala och häftigaste i sin flygarkarriär.

Till sist var det någon, det kunde ha varit en helikopterpilot från Bangladesh, som ställde de stora frågorna, så här yrkesmän emellan: Varför gör ni det här? Varför så arroganta? Varför förnedra FN?

Det blev alldeles tyst. Hade man trampat över nu? Frågeställaren log dock oskyldigt, frågan var ju helt legitim. De höga amerikanska officerarna log också och deras uppmärksamhet riktades mot deras chef, amiralen, som lutade sig tillbaka i sin svettiga fåtölj. Alla väntade, en amiral måste väga sina ord, hans uttalanden kommer att vägas borta i Washington. Och han var helt allvarlig när han med hög och klar, militär stämma, kryddat med mycket "American Brawl" förkunnade:

"Would you believe it if I told you guys that we just wanted the job done!?"

Crimson Paradise

Nej, det är inte sant att det i Sovjetunionen fanns olika fabriker för vänster och högerskor. Däremot skall det vara sant att i fabriken där man tillverkar Lada Niva under en i sammanhanget lång tid tillverkade tusentals bilar med enbart lite över hundra startmotorer. Underleverantören av startmotorer slutade leverera men femårsplanen måste fortfarande uppfyllas, så under en hel dag förevisades nya Nivor rullandes ut från bandet inför digniteter från partiet medan arbetare bakom kulisserna flyttade tillbaka startmotorerna till bandet allt eftersom bilarna parkerades bakom hörnet.

Det finns ett gigantiskt fält i Ukraina, stort som en svensk socken, där ingenting växer därför att man schaktat ner alla kullar och därmed förstört jordmånen på nåt vis. Orsak? Nya gigantiska skörde-tröskor som Nikita Chrustjev sponsrade i en av sina galnaste jordbruksreformer i början av 1960-talet utrustades med undermåliga motorer, de orkade inte uppför kullarna. Dessa maskiner stod senare och rostade i trettio år i gigantiska magasin.

Kommunismens enastående misslyckande lyser idag med sin absoluta klarhet, för den som önskar att se. All despotisk grymhet åsido (likhögarerna ignoreras ännu av dagens tokvänster), den ofantliga slöseri med mänskligt förstånd torde räcka för att avskräcka den mest hårdade. Ändå var det inte de politiska realiteterna som knäckte det röda imperiet. Vänstern har nog rätt i det att människan till sist vänjer sig med att leva utan demokrati och personlig frihet, men det

som trasade sönder kommunismens och socialismens chanser till trovärdighet var den erbarmligt tråkiga tillvaro det skapade åt den vanlige medborgaren.

Har man levt tillräckligt länge i det forna Sovjetunionen så lär man sig att det människorna traktade efter mest var inte tryckfrihet och mångfald i politiken utan om något så fundamentalt som självrespekt, lite logik, vett och sans i tillvaron.

Betänk följande: Du kliver upp på morgonen en kall vinterdag och gör dig klar för dagens arbete. På radion förkunnar den pampiga propagandaradion att det visserligen har snöat kraftigt hela natten men att de tappra kommunalarbetarna har slitit hela natten för att hålla gatorna rena. Några förseningar i kollektivtrafiken existerar inte. Du kysser din äkta hälft och går ut på gatan, där snön räcker långt upp på vaderna och spårvagnen, ja, den kan du glömma under ytterligare några timmar. Du kan inget annat göra än att förbanna "Den stora

lögnen" och promenera de långa kilometrarna till jobbet å andra sidan, på jobbet är det ändå ingen som saknar dig, ni är ju tre stycken på samma jobb.

En vän till mig i Lettland berättade om hur hon som barn alltid fick ett kilo klementiner till jul. Det var enda gången på året som barn i Sovjetunionen fick sådana frukter, ett kilo per barn, via skolan. Sovjetunionen beställde miljoner ton klementiner till varje jul, till barnen. Gissa vad de fick betala för det kalaset. Min väninna, som var född på 1970-talet, åt sin första banan 1989. Min mor åt sin första banan 1946, när ransoneringarna efter

kriget upphörde.

Ta detta med frisörerna i Riga. På 1970-talet tröttnade Frisörkommittén i Riga slutligen på slappheten hos stadens frisörer. Man tröttnade på oredan, de katastrofala köerna och framför allt på den uppenbara privata, svarta verksamheten som pågick. Kommittén beslutade att begära ytterligare kapital för att bygga nya, fina salonger åt kamraterna. Man satte sig ner i god planekonomisk ordning, ungefär som man gör i den svenska sjukvården idag, och började räkna på antalet huvuden i staden och hur ofta man kan tänka sig att man klipper sig per månad och år. Man kom fram till att fem stora salonger skulle krävas, det var man säker på. Dessa uppfördes och döm om kommitténs huvudbry när köerna ringlade sig allt längre redan på premiärdagen.

Vad frisörkommittén i Riga inte fattade var att frisörerna drog in lika mycket varje månad oavsett om de klippte 100 kamrater eller endast en. Så de klippte så få de kunde under arbetsdagen och tog sedan hem sin utrustning och klippte resten där istället, för svarta pengar. Så fungerar det kommunistiska samhället, hela samhället, utan undantag. På 1980-talet utgjorde den sovjetiska svarta ekonomin hela 60 % av det officiella GNP. Inte för att det spelade någon roll eftersom landet varit bankrutt sedan 1970-talet.

Resursslöseriet och miljöförstöringen var gigantisk. Amerikanska CIA (just det) rapporterade regelbundet att man genom noggrann satellitspaning kunde utläsa att minst en tredjedel av all gröda i Sovjetunionen försvann på vägen till limpan i butiken. Orsakerna var inkompetens, ineffektivitet och korrruption. Sovjet tvingades köpa spannmål från amerikanerna varje år, ett bra sätt för USA att göra sig av med sitt överskott.

Fram till 1962 var det omöjligt för en sovjetmedborgare att själv bestämma om han/hon ville stanna hemma över semestern eller att åka bort (det är säkert). Staten ägde din fritid och fackets funktionärer kom varje år och erbjöd

platser på semesterhotellen vid Svarta havet. De av KGB köpta eurokommunisterna i väst basunerade ut arbetarnas väl i öst, hävdade att detta var paradiset, tänk gratis semester, på hotell, vid havet. För sovjetmedborgaren var det ett helvete, att leva med dussintals andra familjer i stora sovsalar med enbart upphängda filter mellan sig. En del menar att det var då, 1962, som nedmonteringen av kommunismen startade, när folket fick stanna hemma och göra vad som passade dem bäst och, hemska tanke, tänka en tanke hela vägen ut.

Jag tänker ofta på den förödmjukande kommersen med trasiga glödlampor som människorna tvingades till och som jag hann bevittna. Ja, man kunde tjäna pengar på trasiga ting i arbetarnas paradiset. Glödlampor var mycket svåra att få tag på för vanligt folk då de var hårt ransonerade. För att få tag i glödlampor till hemmet köpte man således trasiga lampor på torget, tog med sig dem till jobbet och bytte ut dem mot friska som redan satt i socklarna. Sedan gick man hem med en ny lampa i fickan och någon gång senare bytte vaktmästaren ut ännu en trasig glödlampa på arbetsplatsen.

I väst funderar man fortfarande över hur den folkliga revolten i Östeuropa blev så pass oblodig. Det är faktiskt inget att förundras över då alla, oavsett position på det artificiella klassamhället kommunismen byggt upp, var offer för samma vansinne. Det var inte en dag för sent att göra sig av med skiten för snart 15 år sedan, synd bara att så pass många fortfarande inbillar sig att den spelar en roll, antagligen för att de varit lyckligt förskonad från det.

Ondskans logistik

Ett par dagar senare skrev jag ut kostnadsförslaget för byggandet av koncentrationslägret Auschwitz till filmproducenten Branko Lustig i Berlin. Slutsumman angavs till den i sammanhanget löjliga summan \$550 000. I en kort not lade jag till orden:

Please tell Mr. Spielberg that we are very able to build this for him, that by God, only we are able...

Jag kan ännu känna iskylan i rummet på andra våningen på direktionslängan till Riga Filmstudios gigantiska paviljonger, där uppe i den glesa tallskogen norr om staden. Fönstren var stängda men det var ändå som att kliva in en alternativ tillvaro av vanvettets kalla uppdagelse. Allt tycktes gå i ultrarapid, fem grånade sovjetiska filmtekniker står kring direktörens stora tjänstebord försjunkna i bekymrad professionalism, som begravningsentreprenörer inför sin främsta svepning. Jag går fram och Uldis möter min blick med ett uttryck av beklagande och han räcker över ett papper till min hand.

- Se vad de vill att vi skall bygga.

På bordet ligger en kopia av den kompletta konstruktionsplanen av koncentrationslägret Auschwitz i hela dess fruktansvärda majestät. Jag sliter blicken från bordet och tittar ner på det skrynkliga faxpapperet. Det är undertecknat av Branko och frågar om vi, utifrån de föredömliga siffror vi redan lämnat på

material och arbete i föregående brev, kan kalkylera kostnaden för detta projekt för det amerikanska produktionsbolaget Amblin Entertainment rörande en film kallad Schindlers List.

”Det är Spielberg”, säger jag. Uldis tar papperet och studerar det igen. Fyra par ögon stirrar på oss över satans ritningar. Är det förväntan, trötthet eller rädsla i de gamla männens blickar? Sakta, sakta, krypande som en lång, slipprig orm drar sig kreativitetens euforiska galenskap över mig och jag känner instinktivt att Uldis erfar detsamma – han ler. Det erbjuds en fantastisk möjlighet här.

Once in a lifetime.

Allt började en vecka tidigare. Riga Filmstudio, ett verkligt sovjetiskt mästerverk uppförd i Chrusjtjovs tidevarv, en gång en arbetsplats för 800 professionella filmarbetare i absolut världsklass. Dess grund står på det dokumentärfilmbolag som Josef Goebbels grundade i Riga 1942 och fram till Sovjetunionens nermontering 1991 producerades här över sex hundra spelfilmer och ett oräkneligt antal dokumentär och animerad film. Här syddes ett respektabelt antal tidstypiska uniformer, av totalt 175 000, inför Sergei Bondarchuks version av Leo Tolstoys *Krig och fred* (1968), filmhistoriens största och dyraste produktion. Här producerades den sovjetiska versionen av Astrid Lindgrens *Emil i Lönneberga* – till Astrids stora förtret eftersom de stal den från henne.

Riga Filmstudios största attraktion är

dess första paviljong, den största i norra Europa, tusen kvadratmeter stor, elva meter i takhöjd, plus ytterligare möjligheter tre meter ner i golvet, med fläktkapacitet att rökutrymma hela rummet på endast 45 sekunder, en produktionsledares ultimata drängstuga. Här, i denna ljudisolerade grandiositet, trivdes jag bäst, här lät jag tankarna flyga fritt, här drömde jag de mest enastående framtidsscenarier. Så kom det ett brev från Berlin.

Jag hade hört namnet Branko Lustig någonstans ifrån. Han undrade ifall Riga Filmstudio kunde ge honom priser på material och arbete baserat på en ritning på en lång barack som följde med brevet. Jag hade tvingat mig in i studion sedan första dagen i Lettland och till sist skapat ett visst förtroende hos chefen Uldis, en gammal elektriker som arbetat där sedan starten 1957. Utan betalning var jag engagerad som konsult inom marknadsföring mot väst. Det var ett krävande och tufft arbete. Som den övervägande sovjetiska organisation det var blev tanken på att släppa affärshemligheter för en okänd kroatisk producent i Berlin nästan för mycket. Information är farligt, man kan bli arresterad för det.

Operation övertalning inleddes omedelbart och snart hade vi bildat en klunga intill bordet med de blodiga ritningarna. Det rådde inte någon tvekan hos mig att dessa gubbar kunde bygga eländet i teorin, deras samlade erfarenhet ställer mycket i den filmscenografiska historien i skuggan. Men frågan var, kan vi bygga det i meningen själ och hjärta, förstår vi detta projekts innersta implikationer, denna mardrömsli...

- Givetvis kan vi bygga det!

Rösten gjorde oss med ens medvetna att en av oss aldrig deltagit i diskussionen. Han var den äldste av männen, en liten, krokig figur med stora, slokörade ögon, som nu stod böjd över koncentrationslägret,

försjunknen i ett inre arbete. Han följde ritningens linjer med ett benigt pekfinger och med andra handen gjorde han små uträkningar på ett hopvikt papper. Munnen rörde sig i ett koncentrerat mummel. Så blev han i sin tur medveten om att vi stod och stirrade på honom, han rätade på sig mödosamt och tog av sig de små, runda glasögonen.

”Det här är ett mästerverk”, fortsatte han med en gest mot bordet. Vi ryggade nog tillbaka lite till mans, var karln helt galen? Någon sa: ”Genadij, vad i herrans namn menar du?”

Han vinkade fram oss till bordet och i några snabba, eleganta penseldrag, på endast ett par minuter förklarade han Auschwitz arkitektoniska hemligheter. Det är en fråga om logistik, förklarade han. Han visade på de öppna platsernas storlek i förhållande till barackernas och menade att det var relativt enkelt att räkna ut ”produktionstakten”. Lägret rymde minst 150 000 människor åt gången och utifrån dess design kunde man tänka sig en omsättningshastighet på endast ett par veckor med 6 000 döda per dag, en siffra han sett någonstans. Genadij putsade sina glasögon och förklarade att endast den mänskliga faktorn hindrade kommendanten Rudolf Höss att nå sina produktionsmål, lägret i sig var fullt kompetent att klara sitt uppdrag.

Fram till denna stund hade nazismens intentioner varit dolt i ett dunkel av otrolighetens tvivel för mig, precis som för de flesta andra i världen. Men denne gamle ryss, som nu satte på sig sina glasögon igen och mötte min blick utan ett uns av tvivel, hade med fackmannens raka rationalitet kastat allt detta överbord och hela tyngden av ondskan välde över oss alla i detta rum, insikten att Auschwitz två miljoner offer utifrån nazisternas perspektiv i själva verket var ett misslyckande.

Men hur...? Plötsligt bytte den gamle ryssen till fullständigt oväntad engelska och ni måste försöka tänka er den tjocka, ryska accenten som ni hört i tusentals

filmer...

Mr. Kvist, I'm a construction engineer, a very good construction engineer. I spent 16 years in Gulag for no particular reason. You see? I've built these fuckers.

Efterspel

Schindler List, som nog alla vet, spelades in i Polen. Vi förlorade projektet därför att Riga vid den här tiden inte kunde husera det stora filmteamet på ett par, tre hundra individer bland de befintliga hotellen, till skillnad från Krakow/Lodz.

Det var beklagansvärt enligt Branko Lustig, eftersom Riga kunde erbjuda ett komplett Auschwitz från luften, till skillnad från Polen, där man enbart byggde fronten av lägret. Riga kunde dessutom, ironiskt nog, utgöra ett större Krakow, åter igen för överflygningar. Vi var dessutom betydligt billigare i konstruktion, service och transport än polackerna.

Branko Lustig överlevde själv Auschwitz och uppger sin ringa ålder vid den tiden som det ledande skälet, ”barn har ju en sån stark överlevnadsinstinkt”. Han gör en cameo i inledningen av Schindlers List, som hovmästaren som serverar Oskar Schindler/Liam Neeson och hans gäster. Hans barndomsminnen är för alltid återskapade i filmen som den lilla pojken som gömmer sig i latrinerna när barnen skall skiljas ut för dödslägret.

Trivial Pursuit

Torsdagen den 17 augusti 2006 hade tidningen *Expressen* en liten blänkare på sidan 13 längst ner till höger. Den hade levererats av Reuters, bestod av 44 ord men var även illustrerad med en bild som faktiskt var större än texten. Rubriken löd: I VÄNTAN PÅ GEORGE BUSH.

Bilden visar ett halvdussin människor iförda gammeldags kläder och tanken för en osökt till Peter Wiers finstämda thriller *Witness* från 1985 med Harryson Ford och Kelly McGillis. Människorna står framför en stor skylt uppspikad på en husvägg som förkunnar: WELCOME PRESIDENT BUSH. Bildtexten bekräftar ens tankegångar när den berättar att människorna är amishfolk i Pennsylvania som väntar på sin president.

Vid första påseende blir man inte riktigt klok på blänkarens relevans och man tvingas läsa vidare, eftersom den ju är så liten. Vad som uppenbarligen har hänt är att medlemmarna i den berömda kristna sekten, så väl representerade i delstaten Pennsylvania, väntar på president Bush. Han skall anlända med sin speciella båt, *Marine One* (of course), till staden Lancaster där han skall tala på vad *Expressen* kallar "ett politiskt jippo" i syfte att stödja en viss Lynn Swann (fem ord senare: Lynn Starr), en tidigare fotbollsspelare som vill bli Pennsylvanias näste guvernör.

Kollar man upp Lynn SWANN: s kampanjsida på nätet så kan man bekräfta att den kraftfulle, svarte republikanen och tidigare footballern för Pittsburgh Steelers går till guvernörsvalet i Pennsylvania 2006 med sin definitiva slogan: "Winning Starts

Here!"

Vi har således en blänkare i Sveriges andra största dagstidning som beskriver en vanlig dag i det amerikanska politiska livet, långt bortom vad den svenske mediekonsumenten skulle anse vara relevant eller nödvändig kunskap. Blänkaren intill handlar om perserkatten Sebastian som fått gulständer inopererade av en egyptisk tandläkare.

Man det finns ett uppsåt här, en mycket subtil form av politisk journalistik av bästa svenska modell, förklädd till jakt på det triviala i världen. Kodorden är: Amish = religiös fanatism; politiskt jippo = pajaskonster; George Bush = USA: s president. George Bush predikar för religiösa fanatiker i något som kan tänkas vara en kostymshow från den värsta av sommarrevyer, det är budskapet. Sebastian med guldtänderna har större kred i det här sammanhanget.

Det är ju nämligen så att Bush-Bashing och USA-hat knappast göds med de stora orden och uttalandena, utan med de många små nålsticken, en konstant kackafoni av journalistisk ambition och redaktionellt haveri, den dagliga rutinen för världshistoriens alla propaganda-maskiner.

Josef Goebbels hade gett det full poäng på sin skala.

Ondskans attribut - ett bortglömt hundraårsjubileum

Han anlände en aprilafton till Stadsgården med ångaren S/S Wellamo från S: t Petersburg och lämnade till fots Rysstorget och Slussen bakom sig. Han var vad man skulle kalla en svartmuskig man, vid den tiden något tanig och tilltufsad med en antydning till hälta efter en bilolycka tidigare i livet. Mannen som den kvällen promenerade genom Gamla stan, förbi Riksdagshuset i riktning mot Brunkebergstorg var ännu ingen legend, hans historia ännu inte skriven, han skulle dock göra sig varse under de kommande fyra decennierna. Vid Gud, man skulle bli varse.

Året var 1906.

Vi vet att han var i Stockholm där och då därför att två dagar senare skall han plockas in av ordningsmakten för registrering enligt ett uppgjort avtal. Den sparsmakade personakten är under-tecknad av en kommissarie Mogren samt en konstapel Hegardt. Mannen som såg snett på dem genom kameranlinsen var ryss och det märks tydligt att de båda poliserna rynkar på näsan åt honom Han var orakad, noterade de. Höll han kanske på att odla mustasch?

Polisen hade en tolk på plats, en man endast noterad som "Alexis". Genom hans försorg uppgav den tjuvstrykne ryssen sitt namn som Ivan Ivanovich Vissarionovich, bördig från Tiflis i Georgien, journalist för tidningen "Demokratsija Konstitutia" och, givetvis, politisk dissident.

Sverige hade liten anledning att bry sig vad som försegick på polishuset på Kungsholmen vid det tillfället, man hade just klarat sig igenom en unionssplittring med Norge utan att ett skott avlossats,

Oscar II, den omätligt populära konungen, skulle styra sitt fredliga rike ett år till. Karl Staafs liberala regering skulle avgå om en månad till fördel för Arvid Lindmans högeralternativ. Den parlamentariska demokratin var ännu ung men man slog sig för bröstet lite till mans, tillförsikten lyste i blicken på de unga sprättarna i plommonstop på Östermalm. Det nya århundradet lovade stordåd, tekniskt och finansiellt, det låg liksom i luften. Det var ännu långt kvar till det stora kriget och i Stockholm organiserade svenska socialister det väldiga ryska social-demokratiska partiets fjärde kongress.

Det var en delikat affär, Tsarryssland var inte glad över situationen och utövade starka påtryckningar på sina grannar. Stockholm var full av ryska politiska flyktingar och de svenska myndigheterna höll ett halvt öga på utvecklingen. Man var dock av den loja åsikten att så länge de inte ställde till med revolution i det lugna Sverige så lät man dem hållas.

Om detta brydde sig den svartmuskige ryssen föga när han steg in på Hotell Bristol på Klara Östra Kyrkogata och ljög om sin identitet för portieren. Man kan undra ifall han var spänd, han som inte varit utomlands tidigare. I så fall inte mer än att han senare i livet sällan, om ens någon gång, skulle lämna sitt Ryssland igen. Han visste att han skulle dela rum, så var det avtalat, och väl uppe mellan fyra väggar mötte han för första gången i sitt liv en gladlynt ukrainare med kerubansikte och långsamt intellekt vid namn Klem Voroshilov.

Den fjärde kongressen för det som

snart skulle bli ett revolutionärt bolsjevistiskt kommunistparti var hemlig, åtminstone för allmänheten och pressen. Året innan hade den hållits i Helsingfors. Organisatör var den legendariske svenske anarkisten Hinke Bergegren. Han hade ordnat det hela framför näsan på ett surmulet Rosenbad via sin lite märkliga relation med självaste polischefen i Stockholm, Lars Stendahl. De smörjde nämligen kråset tillsammans rätt ofta på sjangtila restauranger, revolutionären och ordningsmannen, och en hel del snaps blev det nog också. Antagligen hade de båda stort utbyte av detta arrangemang. Den ryska partikongressen var en personlig uppgörelse mellan två gentlemän. Bergegren till och med lånade pengar av Stendahl till sin handkassa. Kravet från polisen var ordning och reda, delegaterna skulle katalogiseras och de skakar hand på detta. Året därefter skulle den femte partikongressen stoppas i Köpenhamn av alarmerade danska myndigheter.

På Hotell Bristol kan man tänka sig att de två unga delegaterna samtalade trevande med varandra. Man kan inte låta bli och undra vad Voroshilov tänkte. När hans exotiske och lite buttre rumskamrat presenterade sig med sitt verkliga namn visste han dock att han skulle dela rum med en okänd bankrånare och terrorist. Kanske satte han sig ner på sin säng i viss vördnad för mannen som nu gick fram till fönstret för att kika ut i kvällsmörkret. Han blev kanske nyfiken och ville fråga honom något. "Kamrat Djugashvilij", började han trevande. Josef Vissarionovich Djugashvilij, den man som Voroshilov skulle komma att tjäna troget som en hund fram till 1953, vände sig om mot honom med ett första leende på läpparna.

Så kom det sig att just där, mitt i Stockholm en ljummen aprilafton 1906, slängde mannen som historien skall känna som Josef Stalin upp sitt lilla bagage på sängen, tog sig en titt på det och sa sedan till sin nyvunne vän: "Nej, hörudu kamrat, jag tror jag behöver nya kläder för den här sammankomsten." Klim Voroshilov log, för

det verkade vara en hyvens man den där allvarlige georgiern.

De svenska socialdemokraterna öppnade sitt Folkets hus för sina ryska kamrater. Det råder oklarheter i dokumenten ifall stjärnan i sammanhanget, Lenin, den livlige och spenslige ledaren, närvarade under kongressen. Några hävdar bestämt att han var där, andra säger motsatsen, han finns dock inte i Stockholmpolisens rullor så antagligen var han där inkognito. Kanske var det en bidragande orsak till att Lenin gillade Sverige, förutom att han faktiskt var en beundrare av Bellmans musik. Självaste Hjalmar Branting höll öppningstalet, osäkert är på vilket språk. Det var Branting som på egen hand offentliggjorde kongressens existens i en egenhändigt skriven artikel i tidningen Brand en månad senare.

Stalin själv hade fullt upp att mingla bland de viktiga personerna som närvarade. I princip var alla där, Alexandra Kollontay, Michail Kalinin, Sergei Kirov med flera, namn som snart skulle stå skrivet i historien med blodröd text, men en av de personer som Stalin lade särskilt märke till för första gången var en polsk kommunist med intensiv närvaro, Felix Dzerzhinsky.

Stockholmskongressen skulle bli inkörsporren i det blivande ryska kommunistpartiet för mannen som elva år senare skapade KGB. Vad talade de om utanför kongressens formalia? Vilket intryck gjorde Stalin? Viktigare är kanske vad han ansåg om de andra delegaterna. Delgav han Voroshilov detta efteråt, inför fyra väggar? Trettio år senare skulle hemligheten bakom överlevnad i de stora sovjetiska utrensningarna ligga i långvarig och trogen vänskap med Stalin.

Utanför stod svenska civilklädda poliskonstaplar i skuggorna och höll ett öga på det hela. Därför vet vi också att inför kongressens öppnande besökte Stalin varuhuset PUB vid Hötorget. Stalin köper en tidstypisk söndagskostym med vit skjorta och slips, den enda han någonsin

ägde. Han köpte även en specifik sak som det finns en sparad kopia av kvittot på, ett speciellt attribut som för alltid kom att bli förknippat med Josef Stalin. Det var hans första, det finns inga uppgifter på att han ägde en tidigare. Voroshilov skakade nog på huvudet inför denna ovanliga extravagans. Om Hjalmar Branting alls lade märke till Stalin den kvällen så var det nog på grund av detta.

Josef Stalin, som historien känner honom, blev komplett på det ryska socialdemokratiska partiets kongress i Stockholm mellan den 23 april och den 8 maj 1906, ett historiskt faktum som höljts i glömska sedan dess. Här vidgade han sina vyer, här växte han politiskt, här knöt han sitt kontaktnät hårdare kring sig. Med den nya mustaschen ansad och med pipan från PUB tryggt i munnen blåste han rök i ansiktet på sina svenska värdar i vimlet på Stockholms Folkets hus.

På andra sidan Östersjön drog man sakta svepningen över sig och förberedde sig på döden, den iskalla och utdragna.

Aktiebolaget Gulag

En allt mer avgörande faktor för framtida säkerhetspolitik utgörs av demokratins regression i Ryssland. Den stora frågan som lurar i skuggorna av Kremles murar, bakom de korrupta oljebolagsaffärerna eller varför inte i kölvattnet av en förlist färja i Östersjön, är den som sällan ställs men som alltid tål att upprepas: Vem, vilka eller snarare vad styr Ryssland?

Förr om åren fanns det något som kallades kremlologer, lärda personer som antogs kunna förklara vad som skedde i maktens korridorer i Moskva. Sedan Sovjetunionens fall har denna vetenskap förflyttats till pockethyllorna. Idag skrivs det visserligen mycket om Ryssland, men allt tycks cirkulera planlöst kring Winston Churchills gamla gåta, den som var inslagen i en hemlighet, innanför ett mysterium.

När Vladimir Putin blev president frågade sig världen hur det var möjligt att en så pass okänd person kunde nå denna position så obemärkt och så snabbt. Media i väst nöjde sig med att försöka dra några poänglösa slutsatser kring Putins tidigare verksamhet som KGB-officer i Östtyskland. Senare tycks man endast ha konstaterat faktum, att det som hänt har hänt och att det var märkligt.

Det är lätt att förledas tro att rysk historia handlar om kaos, när det i själva verket förhåller sig precis tvärt om. I maktens korridorer i Ryssland har en faktor alltid varit rådande: kontinuitet. Oavsett ideologi, tro eller vem som styrt har det väldiga imperiets sammanhållning, förmågan att härska bortom Ural, alltid varit det avgörande, och det har aldrig varit

enkelt.

Däremot har det alltid varit en fråga om kapital. Från det att den industriella revolutionen nådde Ryssland väl sent på 1800-talet utgjorde råvarutillgången den springande punkten på agendan. Redan innan revolutionen 1917 drog kommunisterna slutsatsen att den kommande planekonomin skulle kräva någon miljon straffarbetare som brukade skogen, slet i gruvorna och byggde fabriker. Gulag blev en av de allra första planerna.

Valerij Beria, den mest fruktade av säkerhetstjänstens chefer, nådde sin framgång inte i första hand genom sin påtagliga brutalitet, utan genom att han lyckades nå en slags lönsamhet i Aktiebolaget Gulag. Vid ett tillfälle frågade någon honom om hur det kan komma sig att det kapitalistiska och oreglerliga USA kunde vara så mycket mer framgångsrikt än det planstyrda och organiserade Sovjetunionen. Beria svarade, som vore det den mest naturliga sak i världen, att USA hade något som kallades tillgång och efterfrågan där Sovjetunionen hade ingenting.

Den sovjetiska säkerhetsapparaten blir från början det röda imperiets finansiella controllers. Dess namnbyte från NKVD till KGB kommer samtidigt med Sovjetunionens inträde på världsmarknaden i slutet av 1950-talet. Bakom kända varumärken som Aeroflot, Lada, Intourist och Kalaschnikov stod världens största säkerhetspolis och såg till att böckerna var i ordning. Den plötsliga avsättningen av Nikita Chrusjtjovs 1964

kommer i en annan dager när man inser att både Leonid Brezjnev och Alexei Kosygin hade bankkonton i Schweiz och på Bahamas.

Kontinuiteten i den ryska statens kontroll över de enorma resurser som denna väldiga nation förfogar över blir allt mer komplex ju mer de ekonomiska realiteterna sjunker in. Landet är i praktiken bankrutt redan på 1970-talet. Samtidigt konstaterade CIA att minst 1/3 av allt det spannmål som det sovjetiska jordbruket producerade förskingrades av den svarta börsen. Under Gorbatjovs Perestrojka tio år senare var det främst de med personliga relationer till KGB som gjorde de stora klippen i den nya marknadsekonomin. Under samma Perestrojka bytte den svarta börsen skepnad till det vi idag känner som den ryska maffian.

Avvecklingen av Sovjetunionen innebar att luften till sist gick ur den ineffektiva infrastrukturen. Man ställdes inför konkurs och många favoritsöner stod med byxfickorna vrängda ut och in. Detta var Boris Jeltsins tid, och oligarkernas. Staten tvingades sälja ut delar av strukturen till smarta människor med snabbare kapital. Det var en smal sak att bli rik i 1990-talets Ryssland. Bara att sälja metallskrot kunde ge miljoner dollar på några få veckor. Jeltsin är unik som rysk ledare på så vis att han antagligen var den mest oberoende av dem alla.

Där Gorbatjov släppte på tyglarna, halar nu Putin in dem igen. Idag är oligarkerna paria i Ryssland, de jagas av skattemyndigheterna, sitter i fängelse eller lever i landsflykt. Deras företag är beslagtagna av en stat som nu städar upp med folkets mandat i ryggen. Den traditionella maktapparaten är tillbaka och den har tillsatt en disciplinerad verkställande direktör, en gammal kamrat, en soldat som vet att lyda order.

Vladimir Putin har varit oerhört framgångsrik. Han har tyglat ett oregerligt parlament, återställt mycket förtroende hos den ryska befolkningen och trollat fram

en och annan kanin ur hatten. För några år sedan klubbade Duman igenom en ny lag som fick några få i väst att blinka till, men som i praktiken utgjorde en andra revolution. Lagen innebar att det nu är möjligt att privatisera den ryska jorden, de enorma åkerarealerna, de vidsträckta skogarna, de breda floderna. Av någon anledning hör man inte talas om några hugade spekulanter i det sammanhanget. Samtidigt tar den ryska staten kontrollen över landets oljereserver. Ryssland är världens näst största oljeproducent och aspirerar på att bli den störste. Man anar en av världshistoriens största ekonomiska omvälvningar i antågande.

Estland, Lettland och Litauen, våra nya grannar, är i full färd med att utvecklas från att huvudsakligen leva på postsovjetisk transittrafik till att bli framgångsrika underleverantörer i det nya Europa. Det är en process betydligt viktigare än vad många i väst inser. Ryssland bedriver en ständig politisk och ekonomisk krigföring mot sina forna unionsfränder. Konflikten i Tjetjenien, det stökiga presidentvalet i Ukraina och transittrafiken genom Baltikum är tentakler på samma medusa. Varje år transporteras miljoner ton olja, naturgas och annat gods till östersjöhamnar som Palanga, Ventspils och Tallinn. Vi talar om miljarder i exportvärden, helt avgörande för Rysslands fortlevnad.

Om man utifrån detta sammanhang skulle våga sig på att spekulera kring färjan Nord Estonias undergång, vad händer då? Var det en akt av terrorism? Vem som i så fall är skyldig lär vi aldrig få veta, men svaret på frågan Varför? blir istället helt avgörande. Demokrati, till skillnad från diktatur, har den egenskapen att den kräver raka besked när det hettar till. Samtidigt blir ansiktslösa hotbilder lätt till ondskefulla cykler som politiker helst vill glömma eftersom svaret är olidligt. Det gäller dock att ha sina perspektiv klara: Sibiriens permafrost och Östersjöns iskalla botten utgör båda likvärdiga bokslut för dem som drar i marionettens strängar

bakom Kremls murar.

Captus är en frihetlig tankesmedja baserad i Göteborg som arbetar med opinionsbildning för allmänborgerliga idéer, såsom sänkta skatter, en stark rättstat, fria marknader och privat drift av skola och sjukvård.

Det opinionsbildande arbetet sker främst genom skrivande av debattartiklar. Under 2006 publicerade Captus medarbetare mer än 250 artiklar. Captus publicerar även rapporter och essäsamlingar. Våra medarbetare medverkar regelbundet som debattörer i etermedia och som talare i olika sammanhang.

I syfte att skapa en lokal plattform för allmänborgerliga idéer i Göteborg arrangeras regelbundna seminarier, ofta i samarbete med Stockholmsbaserade tankesmedjor.

Captus driver även nättidningen **Captus Tidning**, som utkommer med fyra till fem artiklar varje vecka. *Captus Tidning* fungerar dels som en opinionsbildande tidskrift, dels som en plattform för unga lovande skribenter som vill utveckla sitt skrivande.

www.captus.nu
www.captustidning.se